

DE ZO SCHAARSE SPOREN VAN ONZE OUDE RUMSTSE SCHUTTERS-GILDEN (deel II)

In ons *Jaarboek 2004*⁸ jubelden we mee toen in het gedenkwaardige jaar 1549 de Rumstse schutters het landjuweel “van de heerlijkheden” te Merchtem wonnen. Stilaan echter pakten donkere wolken zich samen over onze gewesten. De godsdienststrijd breekt uit; stad en land worden geteisterd. Geen tijd meer voor feestelijkheden met “zingen en klingen”. Maar door de Vrede van Westfalen (1648) klaart de hemel op. De “gulden” van de goede oude tijd herleven, maar in het nochtans rijke oude archief van Rumst hebben ze weinig sporen achtergelaten. Ze zijn wel blijven bestaan, niettegenstaande de ongunst der tijden, want de machtige hoofdgilde van Leuven heeft aan de twee Rumstse gilden in de XVIIIe eeuw *Caerten* gegeven, zoals we in het vorig artikel schreven.

We zetten hier nu op een rijtje wat we over de schuttersgilden van Rumst in de laatste eeuwen van het oude regime hebben kunnen opsporen. Het is helaas niet zo bijster veel, vergelijken-derwijze met wat we aantreffen over de gilden van de omliggende gemeenten in de betreffende archiefbronnen.

1. Een schuttersgilde moest vanzelfsprekend beschikken over een schuttershof, een plaats waar de pijlen zonder moeilijkheden konden neerkomen. We hoeven ons hier geen statig gebouw voor te stellen, hoogstens een soort loods, schuiloord bij ongunstig weer. Een open plaats, niet te ver van de dorpskom verwijderd. Dat was, ook het geval te Boom en te Reet.

In de klapper op de plaatsnamen vermeld in de *Schepengriffie der Vrijheid van Rumst* (Delen I en II behelzen de akten van 1536 tot 1640; Deel III biedt de klappers) vinden we op blz. 147 onder het trefwoord *schuttershof* een paar verwijzingen.

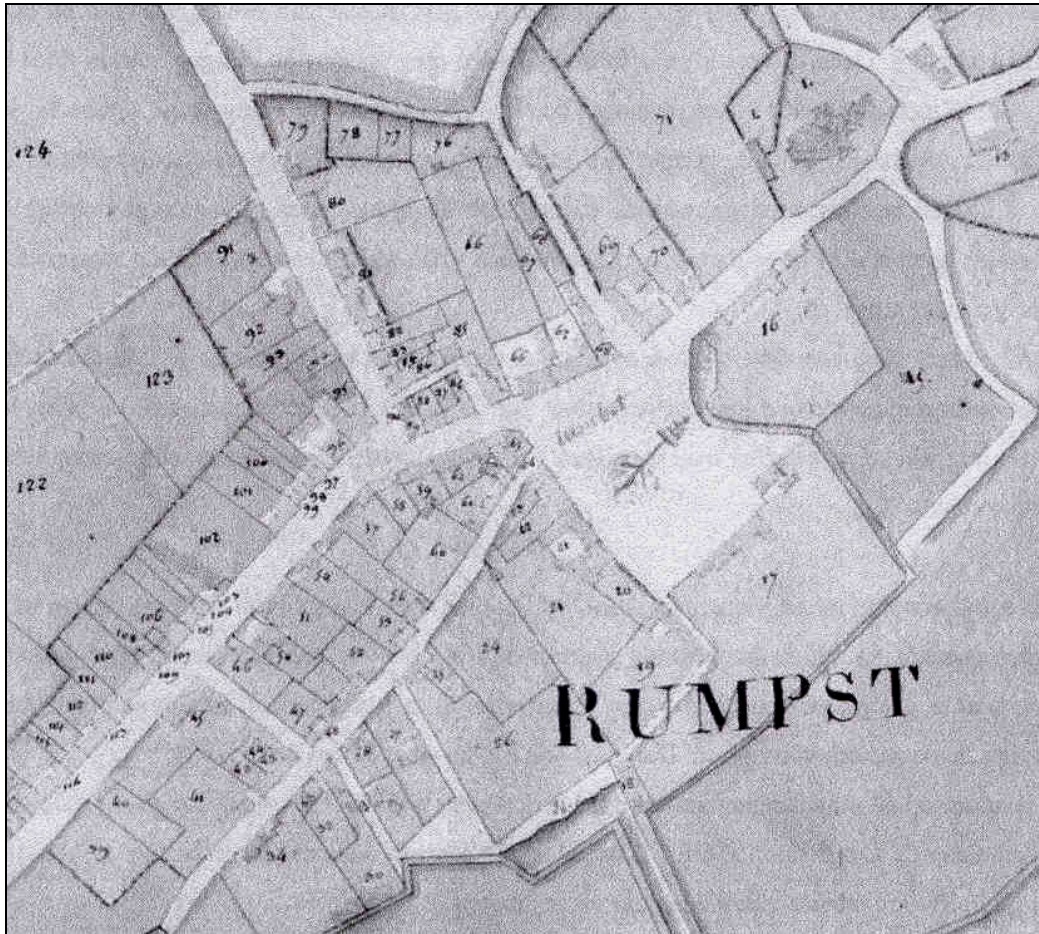
Een akte van 19 januari 1539, en ook nog een andere gelijkaardige, handelt over het in pand geven van een hofstede. Deze is gelegen achter het kasteel van de Heer (in de volksmond “Het Steen”, aan de oostkant van de Markt: noot red.) en kent als regenoten: Zuiden, de stroom (het Lierswater, de Nete), Oosten het Schuttershof. Volgens een akte van 2 december 1566 (niet 2 jan.) ligt het hof bij een brouwerij die ook in andere akten vermeld wordt (“De Wijngaert”, n.v.d.r.).

De Schepengriffie der Vrijheid van Rumst, Chr. Verstrepen en Ad. Switsers (medeleden van Rumesta), is een uitgave van *De Root* (Reet, 1990), een rijke bron van toponymische en andere gegevens.

In onze uitgave *Pastors en Onderpastors en kapelrij-beneficianten te Rumst Sint-Pieter* (1986) wordt op blz. 19 het schuttershof “van de oude handboog” vermeld. Het moet, volgens

de tekst van 1646, gelegen hebben bij het *Balveldeke*, achter de plaats bij de kerk, waar nu het nieuwe appartementsgebouw staat.

In *De vrije Stede van Rumst*, een gelegenheidsuitgave naar aanleiding van het overlijden van ons medelid Herman Marckx (Kontich, 1994) is op blz. 2 een leuke schets ingelast van de dorpskom. Herman situeert terecht het hof met zijn wip achter het curenhuis (pastorij), op de rand van de beemd. Op de kadasterkaart van 1803 (Rumesta, 1985) staat de wip echter afgebeeld op de noordoostenhoek van de markt (zie figuur 1), waar we ze altijd hebben weten staan. Op de Oostenrijkse Ferrariskaart (ongeveer 1785) is geen wip te bespeuren. Eigenaardig.

Figuur 1. Deel van het kadasterplan onze gemeente (Markt en omgeving). In 1985 liet Rumesta de atlas van het kadaster, acht kaarten, fotograferen en vermenigvuldigen. De bijhorende klapper op deze atlas werd eveneens gepubliceerd. De atlas berust in het gemeentearchief.

2. Op een plaats waar we het niet zouden verwachten, komt in 1653 de Rumstse schuttersgilde ter sprake, namelijk in het verslag van de parochievisitator.

Krachtens de richtlijnen van het concilie van Trente (XVIe eeuw) moesten de parochies regelmatig gevisiteerd, geïnspecteerd worden door een afgevaardigde van de bisschop (voor Rumst die van Antwerpen). Onze pastoor uit die tijd, Augustijn Nijs, pastoor van 1638 tot 1665, ontving in 1653 het bezoek van deken Smits van Lier - Rumst behoorde in die tijd tot de dekenij van Lier - en die stelt een, in zijn ogen, ergerlijk misbruik vast. De koster van de

⁸ Swenden, K. (2004). De zo schaarse sporen van onze Rumstse schuttersgilden, p. 32-36.

parochie fungeert terzelfdertijd als kapitein van de gilde, als *alferis* (Spaans: vaandrig), en paradeert in militair tenue aan het hoofd van met een wapen uitgeruste jeugd bij gelegenheid van processies en ommegangen. De visitorator merkt op dat zoiets niet kan.

Het moet dan ook bij ordonnantie verboden worden om verder misbruik te voorkomen. De bovenvermelde uitgave van *Rumesta* over de pastoors en onderpatoors van Rumst is voor een groot deel gebaseerd op de visitatieverslagen onder het *Ancien Régime*. Wanneer we de opeenvolgende verslagen vergelijken springt het in het oog dat de visitorator van 1653, deken Smits van Lier, geen gemakkelijk heerschap moet geweest zijn.

De koster-alferis marcheert waarschijnlijk aan het hoofd van de jonge gilde (de jeugd). Op zich werd het optreden van de gilde bij bepaalde godsdienstige gelegenheden getolereerd. Het gildeleven van de ons omliggende dorpen getuigt hiervan; de kleurrijke uniformen, ontleend aan de Spaanse tertio's, zorgden voor de nodige feeststemming. Waar de visitorator over struikelde was waarschijnlijk het feit dat de koster zijn kerkelijke taak cumuleerde met die van een min of meer militaire aard. Geen politiek in de kerk, zal wel de leuze geweest zijn van de deken "der Lierse christenheid".

Tot slot, in verband met het Kosterchap en de gilde, nog dit. In het *Manuaal van de koster* door Peter Kempen uitgeschreven in de jaren van pastoor Nijs, wordt het "innecomen" van de koster nauwkeurig opgegeven. Hij kan profiteren van de offergelden voor overleden gildebroeders of confreres, hij krijgt ook een derde deel van de offer, "als de gildebroeders hun vogel hadden geschoten". Kerk en gilde blijken met mekaar verweven; dit is vanzelfsprekend in het *Ancien Régime*.

3. In 1992 begon ons medelid L. Vermeulen met de systematische publicatie (in verkorte vorm) van de akten van de oude Schepengriffie van Rumst, die berusten in het Rijksarchief van Antwerpen. Ze bestrijken de laatste twee eeuwen van het *Ancien Régime*. Het gaat over goedenissen, sterfhuizen, voorwaarden tot verkoop, dorpsrekeningen en varia allerhande. Tot nog toe verschenen negen delen, telkens voorzien van een onontbeerlijk register. Een tiende deel staat op stapel voor 2006.

We beschikken dus over uitgebreid archiefmateriaal, waarin toch wel enkele stukken te vinden zijn, die betrekking hebben op het gildeleven.

We hebben gepoogd een zekere ordening in te voeren en stippen aan:

a. Boek 84, Schepengriffie uitgave 1996, blz. 76 geeft het oudste document weer in verband met de gilde.

Op 21 januari 1627, 's anderdaags van Sint-Sebastiaan, vergadert de oude gilde ten huize van Marcus Geerts. Twee gildebroers, Willem Lanckaep en Lambrecht Van den Bosch hebben met mekaar gewed. Waarover, wordt niet gezegd. Het gildebroedersvaandel, de wimpel, blijkt afwezig "opmerkelijk". Reden: door de soldatentroebelen verloren gegaan.

Deze akte wordt vermeld op een *feuille volante*, verzeild in boek 84.

b. Verscheidene akten spreken over het Schuttershof (zie ook boven).

Boek 163, Schepengriffie uitgave 2003, blz. 89, akte van 04/8/1660.

Boek 141, Schepengriffie uitgave 2000, blz. 76, akte van 13/5/1675.

Het betreft twee gerechtskwesties:

- Jan Van Cauwenbergh, de pachter van het Schuttershof, procedeert tegen Nicolaas Meesinx, wiens koe graasde op het hof.
- In '75 procedeert de schuttersgilde tegen rentmeester Bogaert, die voor de toenmalige Heer van Rumst, de la Beaume, moest instaan voor de inning van het cijnsgeld verschuldigd door de gilde van Sint-Sebastiaan.

c. Veruit het interessantste document over het gildewezen is te vinden in boek 165, Schepengriffie uitgave 2003, blz. 104, akte van 27 januari 1681.

We citeren letterlijk:

Informatie préparatoire in de zaak van Guillelmus Claes en de gildebroeders van Reet (Inf. prép. betekent inleiding tot rechtszaak: noot red.).

Jacques Cauwenbergh, visser, 61 jaar, president-schepen en oud-deken van de jonge gilde van de handboog van Sint-Sebastiaan van Rumpst, getuigt dat zij altijd de processie opgeluisterd hebben met trommel en vendel enz. en dat zij vertrokken aan een herberg waar zij het bier opdronken dat hun door de gemeente geschonken werd. Er zijn nooit misbruiken geweest.

Peter Paridaens, metser, 41 jaar, uit Rumst, sinds twaalf jaar vendeldrager of alferis van de jonge gilde, gaat in de processie van het H. Sacrament. Getuigt ook dat er geen misbruiken zijn in Reet of in andere dorpen.

(Volgen dan de namen van) Jan Vereycken, handwerker, 60 jaar, sinds zestien jaar knaap van de gilde, Peter Dennetier, 59 jaar, sinds negen jaar hoofdman van de jonge gilde. Jan Smits, wever, 34 jaar, oud-deken en veertien jaar gildebroeder, Merten van de Zande, vorster, 56 jaar, 34 jaar lid en al 15 jaar knaap, Jan De Grove, oud-schepen, 54 jaar, 36 jaar lid, Adriaen Poelemans, 51 jaar, visser, 25 jaar lid, oud-deken en koning der gilde. Cornelis Vereycken, bakker, vettewariër, herbergier en collecteur, 42 jaar, oud-deken en 28 jaar lid, Andries Beekmans, pachter, 58 jaar, schepen, lid geweest van de oude gilde van Boom en tweemaal deken.

Alle misbruiken worden beslecht door de hoofdman (van de gilde), niet door drossaard of schout.

(N.v.d.r.: we vonden niet hoe Reet betrokken is bij deze zaak. Het archief der gemeente Reet, waar een deel gewijd is aan het gildeleven, biedt geen duidelijkheid. De tekst van de akte van 1681 herinnert ons echter aan het misbruik dat deken Smits veertig jaar vroeger meende te moeten vaststellen.)

Ter vergelijking met deze tekst van 1681 laten we hier een akte volgen van 1723. Boek 157, Schepengriffie uitgave 2003, blz. 49 vermeldt: rekwes van de Sint-Sebastiaansgilde aan prins de Ligne (de toenmalige Heer van Rumst, noot Schr.). Jonkheer de Putz, gewezen drossaard, heeft bedankt als hoofdman. De Gilde vraagt aan de prins een nieuwe hoofdman te benoemen. Ze telt zestig leden.

d. Drie teksten over de notabelen van de gilden.

Boek 142, Schepengriffie uitgave 2000, blz. 80. Een akte van 13 maart 1649: in een wezenrekening wordt Peter Vanden Bergh vernoemd als deken van de jonge Gilde.

Boek 156, Schepengriffie uitgave 2003, blz. 43. In een akte van 12 januari 1743 wordt een Gillis Van Cauwenbergh, Guilliamszone vermeld als keizer van de oude Gilde.

Boek 145, Schepengriffie uitgave 2000, blz. 106, 1 mei 1758: Hendrik Coeckebuys wordt vernoemd. Hij is de deken der *kolveniersgilde* (Een laat spoor van een kolveniersgilde dat we aantreffen voor Rumst: noot Schr.). Het gaat in de akte over een ruzie op 1 mei bij een schieting *op de markt*. De koningsvogel was niet afgeschoten. De ruzie ontstond 's nachts; enkele schutters waren onder de wip bij een vuurtje blijven napraten. Er vloeide bloed en de chirurgijn De Clercq moest ontboden worden. Vandaar getuigenverhoor. De wip wordt hier dus gesitueerd op de markt, waar we hem later weervinden op de kadastrakaart van 1803.

De dorpsrekeningen van 1632 tot 1705 vermelden een post van betaling op 9 december 1661 aan Mattheus Lejoing, deken van de kolveniersgilde, "om poeier te kopen om 't Hoogwaardig Sacrament op onze kermis te vereren". De rekeningenbundel 1663-'64 vermeldt dat Adr. De Cort om dezelfde reden uitbetaald werd⁹. Poeder dus voor de busschietters d.w.z. kolveniers.

e. De inboedelbeschrijving der sterfhuizen vermeldt meerdere malen een boog. Door de Gildebroeders werd hij thuis met zorg bewaard en bij het overlijden van de schutter wordt hij dan ook ambtshalve geïnventariseerd.

L. Vermeulen gaf ons volgende sterfhuizen met boog door: 1647 Remigius Van Robbroeck x Magdalena Kerremans; 1653 Peter Kemp x Naentje Van Camp, de man van het Maanuale van de Koster; 1689 Maximiliaan De Mayer x Maria SeIs; 1720 Andries Voorspoels x Maria Waets; 1751 Peter Struyf x Adr. Van den Wijngaert - de boog werd uit de inventaris gekocht door Peter Vogelaers; 1748 Peter De Vos x Anna Boetens; 1713 Alex. Block x Magdalena De Voecht: twee bogen, een fusiek, een rijpistool; 1740 Rob. Joos; 1747 Gillis Hellemans.

Ons medelid vond ook drie sterfhuizen met een debet voor het leveren van bier aan de confreirs bij de uitvaart. We citeren: 1696 Joos Santens; 1720 Ant. Vodderij en Maria De Weerd; 1725 Gillis Keirsmaeckers en Joanna De Herdt ("moet betalen aan Hendrik Braeckmans voor een ton bier aan 't schuttersgild").

We sluiten onze speurtocht af met een verwijzing naar Rumstse toponiemen.

De naam Doelhaagstraat heeft geen verband met onze schuttersgilden. Het gaat hier om een verbastering van een oude benaming: dolage. Dit Zuid-Nederlands woord dat nog in de van Dale (uitgave 1976) te vinden is, maar buiten gebruik raakte, duidt een laag gelegen drassige grond aan. De Doelhaagstraat over de gemeenteschool, is inderdaad laag gelegen; het hogere deel met de werkmanshuizen tegen het terrein Van Cauwenbergh, vroeger steenfabriek Haesaerts, is hoger gelegen, maar was aanvankelijk niet bewoond. De Doelhaagstraat liep ook door tot aan de oude Peperijstraat, over de huidige Haardorst, eveneens laag gelegen en vroeger onbewoond.

Sommige gemeenten in Vlaanderen kennen nog een dolage of dolagestraat. In Rumst, minder taalbewust, ging de naam verloren en werd hij omgevormd tot wat de mensen verstonden.

De Bussenstraat, die vroeger liep vanaf de oude Grote Baan tot de Kerkstraat, heeft ook waarschijnlijk niets met de Gilde te maken. Het gaat hier om haakbussen, in 't Frans arquebuses; ze waren de voorlopers van het geweer. In de Franse tijd werd die straat omgedoopt tot rue des fusils. Gelukkig werd het later niet vertaald als gewerenstraat.

Heeft er vroeger een gewapend treffen plaats gevonden waar de steenweg Rumst - Duffel de oude Grote Baan kruist?

Onze speurtocht naar het gildeleven in Rumst heeft meer opgeleverd dan we aanvankelijk verwacht hadden. Een echte geschiedenis schrijven van onze gilden zal wel een vrome wens blijven.

De Franse Revolutie heeft de gilden, zoals zovele eerbiedwaardige instellingen van de vroegere eeuwen, de doodsteek gegeven. Ze waren, volgens de nieuwe meesters, die de "égalité" hoog in hun vaandel droegen, te veel verweven met de verfoeilijke waarden van het Ancien Régime. In de negentiger jaren werden de Zuidelijke Nederlanden *manu militari* ingelijfd bij de République *une et indivisible*. De goederen van de gilden werden aangeslagen, caert, wimpel, trommel, breuken, registers werden geconfisceerd en gingen dan ook meestal reddeloos verloren, enkele uitzonderingen niet te na gesproken.

De Franse revolutionairen deden hun werk grondig.

In 1834 was er in Rumst geen Gilde meer, zo stelt J. ERNALSTEEN vast in zijn *Toestand van de Schuttersgilden in de provincie Antwerpen in het jaar 1834*, in *Oudheid en Kunst*, XX, 1929.

In zijn *lacherietjes* (Reet-Rumst, 1993) vertelt de geboren Rumstenaar Karel LAMBRECHTS (° 1925) dat er in Rumst, zoals hij het zich herinnert, twee schuttersverenigingen waren, die op de liggende en die op de staande wip. Dorpsfiguur Hector Haesaerts, meester-kleermaker van beroep, heeft ooit de keizervogel geschoten. De staande wip prijkte nog tot na de Tweede Wereldoorlog op de noordzijde van de markt tot een storm het gevaarte neerhaalde. Sedert ettelijke jaren is aldus het laatste overblijfsel van de gilden in onze gemeente verdwenen.

⁹ Vermeulen, L (1994), *Schepengriffie van Rumst, uitgave 1994*, p. 16 en 18.

Noot.

Aanleiding tot die twee artikelen over de Rumstse gilden was een lezing door dr. Eugeen VAN AUTENBOER voor de Geschiedkundige Kring *Ten Boome*. Hij betreurde dat over het Rumstse gildewezen zo weinig bekend was. De voordracht verscheen later in *Ten Boome*, 1996-1997, blz. 5 - 34.

Volledigheidshalve verwijzen we hier ook naar het artikel van deze specialist terzake *De Sint-Sebastiaansgilde van Leuven, hoofdgilde van Brabant, geeft caerten (1665 - 1736)*, in *Taxandria*, 1970 - 1971, Nieuwe Reeks XLII - XLIII, blz. 3 - 75.

Over de Caerten aan de Rumstse gilden uitgereikt: zie blz. 21 en 29 (aan de oude en de jonge gilde).

Karel Swenden